

Note

PROFESOR BOŽO TEŽAK: PRIGODOM STOTE GODIŠNJICE ROĐENJA I ŠEZDESETE OBLJETNICE OSNIVANJA INSTITUTA ZA MEDICINSKA ISTRAŽIVANJA I MEDICINU RADA

Elsa REINER

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb, Hrvatska

Božo Težak (1907.-1980.), profesor fizikalne kemije na Sveučilištu u Zagrebu, bio je nesvakidašnji znanstvenik koji je snažno utjecao na razvoj mnogih znanstvenih polja u Hrvatskoj i koji je sudjelovao u osnivanju mnogih ustanova i znanstvenih časopisa. Između drugih aktivnosti, organizirao je i tri godine vodio Školu civilne zaštite prije izbijanja Drugoga svjetskog rata. Smatrao je da samo znanje može ljude zaštititi od mnogih ratnih opasnosti i drugih katastrofa. Škola je imala kemijski laboratorij, knjižnicu i predavaonicu u kojima su civili, studenti i stručnjaci stjecali posebna znanja.

Godine 1947. Hrvatska je akademija znanosti i umjetnosti (tada Jugoslavenska) osnovala Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada na inicijativu profesora Andrije Štampara, tadašnjeg predsjednika Akademije. Institut je dobio zgradu i opremu Škole civilne zaštite te započeo s opsežnim istraživanjem i obrazovanjem o kemijskim i fizikalnim agensima koji mogu biti opasni za ljudsko zdravlje.

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada (IMI) počeo je djelovati prije 60 godina u zgradi na Ksaverskoj cesti 2 u Zagrebu. IMI je dobio tu zgradu na raspolaganje od Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, tada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, i od tada, 1. VI. 1948., zgrada na Ksaverskoj cesti glavna je zgrada IMI-a. Zgrada je bila sagrađena za potrebe Škole za civilnu zaštitu. U izgradnji i uređenju Škole sudjelovao je od samog početka profesor Božo Težak, koji je nakon završetka izgradnje postao i upravitelj Škole.

Dvije su se obljetnice preklapile - osnivanje IMI-a prije 60 godina i 100-godišnjica rođenja Bože Težaka, redovitog profesora fizikalne kemije Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. U ovome kratkom osvrtu bit će opisana povezanost IMI-a, Škole za civilnu zaštitu i djelovanje profesora B. Težaka.

Božo Težak rođen je 1907. u Varaždinu, a preminuo u Zagrebu 1980. Bio je svestrani znanstvenik s velikim utjecajem na razvoj mnogobrojnih područja znanosti u Hrvatskoj (cf. 1). Tri glavna područja njegova djelovanja bila su kemija, posebno fizikalna kemija, zatim informatologija i bibliotekarstvo te osnivanje

i organizacija znanstvenih i nastavnih ustanova, kao i znanstvenih i stručnih časopisa. Osim nastavnog i istraživačkog rada na Sveučilištu, profesor Težak je obnašao i mnoge druge funkcije unutar znanstvenih i stručnih ustanova u Hrvatskoj. Od njegova djelovanja izvan područja fizikalne kemije posebno treba naglasiti zaslugu u osnivanju Prirodoslovno-matematičkog fakulteta u Zagrebu, osnivanju Centralne kemijske biblioteke u sastavu tog fakulteta, njegov doprinos reorganizaciji Nacionalne i sveučilišne knjižnice, osnivanje Tehničkog muzeja te njegov veliki udio u razvoju i utemeljenju hrvatskih znanstvenih časopisa, posebno časopisa *Croatica Chemica Acta*. U svim svojim djelovanjima profesor Težak bio je originalan i dalekovidan te je uvijek zastupao stav da se samo znanjem temeljenim na kvalitetnome znanstvenoistraživačkom radu može postići sveopći napredak u razvoju jedne zemlje. Znanjem se čuvaju i životi i zdravlje ljudi od posljedica mnogobrojnih opasnosti kojima smo izloženi u svakodnevnom životu, a napose dakako u doba ratovanja.

Uoči početka Drugoga svjetskog rata Gradsko vijeće Zagreba osnovalo je 1937. Školu za civilnu

zaštitu i imenovalo 1938. Božu Težaka, tada inženjera kemije, za upravitelja Škole. B. Težak se već i prije osnivanja Škole i imenovanja za upravitelja bavio pitanjima zaštite stanovništva od mogućih posljedica primjene oružja za masovno uništavanje, uključivši i bojne otrove koji su prvi put bili upotrijebljeni u Prvome svjetskom ratu. Stoga je B. Težak i sudjelovao u planiranju i izgradnji Škole. Škola je otvorena početkom 1938. i u njezinu su sastavu bili kemijski laboratorij, biblioteka i predavaonica te komora za testiranje i istraživanje djelotvornosti plinskih maski. Ta je komora bila jedina te vrste ne samo na području tadašnje države nego i na širem području. Jedan od glavnih zadataka Škole bilo je održavanje tečajeva za obuku stanovništva u obrani od ratnih opasnosti. Tečajevi su se držali i za učenike srednjih škola i za studente, kao i za specijalizirane skupine stručnjaka iz različitih strukovnih područja. Opseg djelovanja Škole očito je vidljiv po podatku da je u tri godine kroz tečajeve prošlo oko 70000 polaznika. Osim održavanja tečajeva Škola je zalaganjem B. Težaka razvila i opsežnu izdavačku djelatnost objavljivanjem članaka i priručnika o teoriji i praksi civilne zaštite u ratnim uvjetima te časopisa *Glasnik civilne zaštite*. Početkom Drugoga svjetskog rata u Hrvatskoj (1941.) upravu Škole preuzela je tadašnja vojska, ali je B. Težak i dalje vodio kemijski laboratorij te u njemu nastavio i svoj istraživački rad na području fizikalne kemije. Nakon završetka rata, Škola je postala Zavod za zaštitnu tehniku, a B. Težak je 1945. imenovan njezinim upraviteljem. Međutim iste je godine započela i dugogodišnja djelatnost profesora Težaka na Sveučilištu u Zagrebu koja je trajala do završetka njegova života. Godine 1948. grad Zagreb predao je Akademiji Zavod za zaštitnu tehniku zajedno sa zgradom i cjelokupnom opremom, a profesor Težak je svoj znanstveni rad nastavio na Sveučilištu.

Akademija je godine 1947. donijela odluku o osnivanju Instituta za higijenu rada, danas Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada. Odluka je donesena 27. XII. 1947. na inicijativu profesora Andrije Štampara, tadašnjeg predsjednika Akademije.

IMI je osnovan kao znanstvenoistraživačka ustanova kojoj je zadatak da istražuje fizičke i biotičke uvjete rada, posebno u privredi i industriji, da vlastima i zainteresiranim ustanovama pruži mogućnost da se koriste rezultatima znanstvenoistraživačkog rada u praktične svrhe te da širi svoje stečeno znanje i objavljuje rezultate svog rada (cf. 2). Navedenim djelatnostima, koje je dalekovidno formulirao profesor Andrija Štampar pri osnivanju Instituta nakon završetka Drugoga svjetskog rata, IMI je u bitno proširenom obliku nastavio djelovanje koje je na istom prostoru planirao i vodio profesor Božo Težak prije početka toga rata.

Institut je pri osnivanju imao pet jedinica (cf. 2) od kojih je samo jedna bila locirana na Ksaverskoj cesti: Jedinica za fizička i kemijska istraživanja radne okoline. Tijekom godina je prizemna zgrada na Ksaverskoj cesti proširena i dograđena, a sagrađene su i dvije nove zgrade. IMI sada ima 12 jedinica i Centar za kontrolu otrovanja (cf. 3). Sve jedinice i Centar smješteni su sada u zgradama na Ksaverskoj cesti gdje je Institut i počeo djelovati.

LITERATURA

1. Težak Đ. i suradnici (Težak Đ and coauthors). Professor Božo Težak, lučonoša znanosti (Professor Božo Težak, Torchbearer of Science; in Croatian). Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 2007.
2. Kesić B. Institut za higijenu rada, sada Institutu za medicinska istraživanja Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Godine 1948-1958. (Institute for Occupational Health, at present Institute for Medical Research of the Yugoslav Academy of Sciences and Arts. Years 1948 to 1958; in Croatian). Izdavački zavod Jugoslavenske akademije; 1959.
3. Godišnji izvještaj Instituta za medicinska istraživanja i medicinu rada za 2007. godinu. (Annual Report of the Institute for Medical Research and Occupational Health for the year 2007.; in Croatian and English). Arhiv Hig Rada Toksikol 2008; 59: R1-R91.

Summary

PROFESSOR BOŽO TEŽAK: - ON HIS 100TH ANNIVERSARY AND THE 60TH ANNIVERSARY OF THE INSTITUTE FOR MEDICAL RESEARCH AND OCCUPATIONAL HEALTH

Božo Težak (1907-1980), professor of physical chemistry at the University of Zagreb, was an outstanding scientist who made a great impact on the development of many research fields in Croatia, and who set up a number of institutions and scientific journals. Amongst many activities, he organised and headed the School for the Protection of Civilians for three years before the beginning of World War II. He maintained the view that only knowledge can protect people from many dangers related to war and other disasters. The School had a chemical laboratory, a library and lecture room, where a great number of civilians, students, and professionals obtained specialised education.

In 1947, the Croatian Academy of Sciences and Arts (at that time the Yugoslav Academy of Sciences and Arts) founded the Institute for Medical Research and Occupational Health based on the initiative of professor Andrija Štampar, Academy's president at that time. The Institute was given the building and equipment of the School, and began a broad-scale research and education on chemical and physical agents potentially dangerous to human health.

CORRESPONDING AUTHOR:

Elsa Reiner, PhD
Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada
Ksaverska cesta 2, HR-10001 Zagreb
E-mail: ereiner@imi.hr